

לנשים ובנות שרוצות
לחוות שותפות בשמחתה של תורה

הרבנית ד"ר שולמית בן שעה

שמחות בתורה

לנשים ובנות שרוצות לחוות שותפות
בשמחתה של תורה

כתיבה: הרבנית ד"ר שולמית בן שעיה
ייעוץ: הרב עזריאל אריאל

בהסכמת הרב יעקב אריאל שליט"א

עריכת לשון: שרה המר
עיצוב כריכה: אודליה פרל

בהוצאת מרכז 'אחווה' למדיניות חברתית יהודית, ניצן
© כל הזכויות שמורות למחברת ולמוציאים לאור

תשרי תשפ"ד

שמחות בתורה

פתיחה

ליל התקדש החג. בתי הכנסת מלאים אדם; שמיני עצרת, האחרון בחגי תשרי, חותם חמישים ושניים ימים למן תקיעת השופר הראשונה של אלול; גולת הכותרת של החגים. המוני אדם נוהרים לבתי הכנסת, הגברים למקומם שמחים בשמחתה של תורה, והנשים גם הן, ממהרות לשמחת תורה שלהן. תפילת ערבית הסתיימה. דלתות ההיכל נפתחות - ספרי התורה מוצאים אחר כבוד. גם ספר התורה שבארון הקודש באולפנה, שנתרם לעילוי נשמתה של בוגרת אהובה, מוצא בזהירות מן ההיכל, מונח על הבמה ברחבה שמיועדת כולה עבור הנשים. "אתה הראת לדעת", פסוק אחר פסוק בהתרגשות גדולה נאמרים פסוקי הפתיחה להקפות, גם קריאת "שמע ישראל" מהדהדת, לקבל עול מלכות שמיים על פי הנוסח הספרדי. מתחילות לרקוד, ספר התורה מונח במרכז. רוקדות סביבו. אחת החברות אמונה על השירים. שיר ועוד שיר. "טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף"; "מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי"; "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". מסיימות הקפה ראשונה, נעצרות לרגע. דבר תורה קצר של אחת המשתתפות, לתת מקום של כבוד ללומדות התורה ולנוח לרגע בעיצומם של הריקודים. הקפה שנייה, ושלישית ורביעית. שבע הקפות. באמצע - קידוש... לאפשר שתייה ואכילה קלה ולצבור כוח לרקוד עוד ועוד. הילדות הקטנות במרכז המעגל סביב הבימה עליה מונח הספר, ששות ושמות, עם דגלים בידיים ושקיות ממתקים כמיטב המסורת. הנערות הצעירות סביב, המבוגרות יותר ורוקדות גם הן כל אחת לפי כוחותיה. "לשנה הבאה בירושלים הבנויה". ההקפות מסיימות לאחר למעלה משעה של ריקודים. נושאות תפילה, תפילה לסיומן של ההקפות, תפילה על אהבת תורה ויראת שמיים של נשות ישראל; של בנות ישראל; של הציבור כולו: "הַנְּשֻׁמָה לָךְ וְהַגּוֹף פְּעֵלָךְ חוּסָה עַל עַמְלֶךָ. וּבְכַח שְׁבַע הַקְּפוֹת שֶׁהִקְפֵּנוּ לְתַבָּה שְׁבַע סִפְרֵי הַתּוֹרָה, וְשִׁמְחָנוּ לְכַבוֹד תּוֹרָתְךָ, תִּתְמַלֵּא רַחֲמִים עָלֵינוּ. הַשִּׁיבֵנוּ אֲבִינּוּ לְתוֹרָתְךָ, וְקַרְבָּנוּ מִלְּפָנֶיךָ לְעַבֹדְךָ. וְיִתְמַתְּקוּ הַדִּינָיִם וְיִכַּבְּשׁוּ רַחֲמֶיךָ אֶת פְּעִסָּךְ. וְיִגְלוּ רַחֲמֶיךָ עַל מַדּוּתֵינוּ... וְתִזְכְּנוּ לְעֵסֶק בְּתוֹרָה לְשִׁמְהָ, לְלָמוּד וּלְלַמֵּד לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת..." (מתוך סידור עבודת

הקודש). מחזירות את הספר לארון בשירה ותפילה גדולה "תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך".

תשאלו מהיכן הגיע הרעיון הזה ואיך הוא התפתח, אז הנה עוד סיפור, כמה שנים קודם לכן.

ליל החג לפני כמה שנים. חברה קרובה שלי, אמא לילדים צעירים, מגיעה לבית הכנסת להקפות. זמן קצר קודם לכן הלכו ילדיה נרגשים יחד עם אביהם לבית הכנסת כשדגלי שמחת תורה בידיהם. היא נכנסת לעזרת הנשים, הקפה שנייה או שלישית, תזמון טוב מבחינתה להגיע, ומוצאת שם את בתה הקטנה שהייתה אז בכיתה ג' יושבת כאשר ראשה שמוט על השולחן. כשהיא שואלת אותה מה קרה ולמה היא לא רוקדת, מתברר שהילדונת המתוקה הזאת הרגישה שהיא גדולה מדי לרקוד עם אבא בעזרת גברים, אבל אצל הנשים אף אחת לא רקדה... היא מנסה לשדל אותה להיכנס לעזרת הגברים, להתנחם בשקית הממתקים או בכל דבר אחר שיכול לעודד את רוחה, אבל המבט בעיניה של הילדה אומר הכול: "הבנתי. זה לא חג בשבילי...". החוויה הזאת נחרתה אצל חברתי חזק כל כך והניעה אותה להבין שאם היא רוצה שבתה תחווה חג שמחת תורה שהוא גם שלה - היא צריכה לעשות משהו.

השורות שקראתם קודם היו חלק מהתוצר של התהליך הזה, תהליך שהתרחש בליווי הצמוד של מו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א והן מהוות הצעה אפשרית והזמנה לצעד נוסף של חשיבה והתקדמות ביחס לאופיו של חג שמחת תורה עבור ציבור הבנות והנשים.

העמודים הבאים מיועדים לא רק לנשים. הם מיועדים גם עבורכם האבות, ולא פחות מכך עבור הילדות של כולנו. הם מזמינים לחשיבה מעמיקה על חיבורן של נשים ובנות לתורה ולשמחה בה בדור הזה ולבירור עומק בשאלה כיצד אל מול הסחף התרבותי שמסביב אנו מציבים עוגנים יציבים של חוויה רוחנית משמעותית בחג שהוא במובנים רבים פסגת החגים כולם.

אז קדימה. בואו נצלול לעומק הדברים, נשאל שאלות (לעיתים נוקבות), נשתדל לתת להן מענה, ובעיקר נתפלל שיהיו השורות הבאות בבחינת בניית קומה נוספת של האבת תורה ויראת שמיים בדור המיוחד שלנו.

מוכנים? בואו נצא לדרך.

טובה... לחיות טובה, אמן טובה, אימוץ טובה... אולי נקבל סוף דקות אדוני
 פאלאטות ובלעיקל פל פל טובה?

שלום לך! טוב ששאלת, ואת כמוכן צודקת. רבים מאיתנו גדלו לתוך עולם מושגים שהוא כאילו מובן מאליו: תורה ומצוות, לימוד תורה כערך, משמעות התורה כתורת חיים ושאר אמירות חשובות כעין אלו, אבל כנראה בדור שלנו, כחלק מפירוק הערכים בעידן הפוסטמודרני, יש צורך לברר ביתר שאת גם את האמירות הללו.

אז מה הערך של התורה ומה משמעותה בחיים שלנו? אם ננסה לתמצת את התשובה לשאלה הגדולה הזאת בכמה מילים נאמר שהתורה היא התוכנית האדריכלית של העולם, שהרי הקב"ה "הסתכל באורייתא וברא עלמא".¹ התורה היא גם חוליית החיבור בין שמיים וארץ ובעוד התפילה בוקעת מאיתנו ועולה אל הבורא בתנועה שמלמטה למעלה (אתערותא דלתתא), התורה ירדה לעולם כמתנה מהקב"ה אלינו (אתערותא דלעילא). כפי שמופיע במדרש (שבת פח ע"א) משה רבנו היה צריך לשכנע את המלאכים שכדאי להוריד תורה לעם ישראל, המלאכים התנגדו בכל עוז, וברור למה... התורה הרי היא 'חמדה גנוזה', האוצר היקר ביותר בבית גנזיו של הקב"ה, ואיך אפשר לתת אותה לבשר ודם? אך משה רבנו בחוכמתו מיטיב לשכנע את המלאכים, בהוראת עליון, שהתורה מתאימה ונכתבה במיוחד עבורנו - שמתמודדים עם יצר טוב ורע, שעמלים לחבר קודש וחול, שמיים וארץ. לנו, שוכני ארץ, מתאימה תורת עליון. התורה ניתנת לנו כעוגן של חיבור עם האלוקים. היא נשמת העולם, ונמצאת בסוד נשמתנו שלנו. אדם שלומד תורה זוכה לאור הרוחני הטמון בה וממילא זוכה לחיבור עמוק אל בוראו. וכל זה עוד לפני שדיברנו מילה על עקרונות הנצח הנלמדים ממנה ונכונים כאז כן היום. ואולי העיקרון החשוב ביותר הוא שהתורה ניתנה לנו כדי שנעסוק בה ונלמד אותה - "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לעסוק בדברי תורה".

1. זוהר תרומה, ח"ב קסא, א.

*מדה... אצלנו במלסחה אחותי החליטה לאמור צליו במדלגה לנה לאמה, ואחי בליבה
 כבר טנה לניו, ואם אבא לוי מספר כי הצמון על הלנין ללו בליבת רבסדר... ואחיו
 לוי הקטנים אומרים כי למה וכי יום בחוסל פקדול היו לרפא כי מנין סרויקטים לל אימור
 מרה... אבא אולי נמדד, מה החליבות בלמות מרה דווקא?*

שני חגים עוסקים בעניינה של תורה. בחג השבועות זמן מתן תורתנו קיבלנו את התורה ואילו בשמחת תורה אנו משלימים את הקריאה בה. משלו הידוע של המגיד מדובנא מתאר את החתן שנשא את כלתו לאישה, אך לאחר תקופה ביקש מאביו לחגוג שוב את שמחת הנישואין. כשתמה על כך אביו אמר לו בנו: "כשנישאתי לא ידעתי עם מי נישאתי ובאיזה אוצר זכיתי, וכעת, כאשר עבר פרק זמן, ואני מבין את גודל המתנה, אני מבקש לערוך חגיגה נוספת...". בשמחת תורה, לאחר שהשלמנו סבב של קריאה ולימוד בתורה אנו מבינים קצת יותר את השמחה הגדולה על המתנה הטובה שקיבלנו בסני; שמחים על עצם דבקותנו בתורה; ומכאן גם מגיעה שמחתנו העצומה על החיבור לתורה ההולך ומתחזק משנה לשנה "לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי".

*ומה מיוחד בלימוד מרה לל נליס? מה בליכות לל נליס למרה? אמא לוי אומרת
 לבתקוסתה אז היו פודולות לקיימות היוס ואך אחת אז חלבה לרקדיל לנה לאמה
 לאמור מרה, ובא צאת היו יפודיות טובות צובדות ה', ללא לבדי על סבתא רבתא
 לוי רבדיקה ללא נראה לי לוי סעם סתמה בלא איצלו ססר...*

לא סוד הוא שנושא לימוד התורה של נשים הוא אחד הנושאים שעבר תהפוכות דרמטיות בשנים האחרונות ואולי סבתא רבתא שלך, אמא שלך ואת מייצגות בדיוק את השלבים השונים בתהליך הזה. לימוד תורה לנשים לא התחיל היום. חז"ל ידעו לנקוב בשמותיהן של גדולות עולם שיחסן לתורה היה בלתי אמצעי וקרוב במיוחד. הידועה שבהן היא ברוריה אשת ר' מאיר המאירה בדמותה את מרחבי התלמוד, אך אנו מכירים גם דמויות תנ"כיות כדוגמת שרה אימנו, שניתן אולי לומר שהייתה בזמנו מה שאנו קוראים כיום "ראש בית מדרש לנשים" וכדברי חז"ל: "שמגירת את הנשים"², או כמו דבורה ששימשה בתפקיד הבכיר של הנביאה השופטת המנהיגה את העם: "שופטה את ישראל בעת ההיא". גם הפוסקים ידעו לציין את מרת בילא אשת הסמ"ע שבנה אמר עליה ש"היתה בקיאה כמעט כאחד מבעלי הוראה"³ ואת ההלכות שנלמדו משמה, ועד

2. בראשית רבא פד, ד.

3. הקדמה ל'דרישה', טור י"ד ח"ב.

לדורנו שלנו מורות דרך כמו נחמה ליבוביץ ז"ל ועוד.⁴ נשים כעין אלו תפסו מעמד של כבוד עד כדי כך שהרב צבי יהודה קוק לימד כי "אשה חברה", תלמידה חכמה, חייבים בכבודה לא בשל היותה אשת חבר אלא מפני שקנתה תורה ויש לה ערך של כבוד תורה כמו כבוד חבר".⁵

עם זאת נראה כי נשים אלו אינן מעידות על הכלל. עיקר השייכות של נשים לאורך הדורות לעולמה של תורה מתמצה בדברי הגמרא בברכות (יז ע"א) "נשים במאי זכיין" - שמשלחות את בעליהן ובניהן לבית המדרש, ובכך נוטלות חלק מהותי בבניין התורה בעם ישראל. לצערנו, יש מי שמתבונן במבט שטחי על דברי חז"ל אלו ועלול לראות בהם תפיסה ארכאית ומיושנת, כאילו האישה נשארת בבית ודוחפת את בעלה וילדיה לצאת, ללמוד ולהתפתח בעוד היא נתפסת כמשרתת בלבד (חלילה!), אך רק נזכיר לעצמנו את דבריו של ר' עקיבא כשחזר אחרי שנים רבות של לימוד תורה והבהיר לתלמידיו בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים מהיכן הגיע כוחו ומה מקורה של תורתו: "שלי ושלכם שלה הוא". זכות עצומה של נשים שמבינות כי התורה היא הלב הפועם של הבית ומניעות את הגברים החייבים בלימודה ללמוד ולעסוק בה ומתוך כך לבנות את העולם הרוחני של הבית כולו.

ומה קורה בימים?

אך כפי שכבר אמרת, הדורות השתנו וקומה נוספת נבנתה על גבי עקרונות הנצח שהוזכרו קודם. בתי המדרש לנשים נפתחו במקומות שונים והזמינו כל החפצה בתורה לזכות ולעסוק בה. מדרשות שונות, בסגנונות שונים ולגילאים שונים: תנ"ך ואמונה, גמרא והלכה, שיעור א' ותוכנית מתקדמות, תוכניות הוראה בשילוב מדרשות ומדרשות בתוך האקדמיה, מגוון עצום המובל על ידי תלמידי ותלמידות חכמים מורי ומורות דרך לציבור כולו על גווניו השונים. נכון, כמו בכל תהליך גם כאן יש אתגרים לא מעטים, אבל ככלל נראה כי מדובר באחת התופעות המרשימות בדורנו.

4. לרשימה מפורטת של נשים כאלו ראו שלמה אשכנזי, האשה באספקלריית הדורות, הוצאת ציון, תש"מ, עמ' קטו-קלח.

5. בהתבסס על פסיקת השדי חמד, ראו שיחות הרצי"ה בניין הבית, הוצאת ספריית חוה, עמ'

אני חייבת לקלוץ אותך יאן, רבי את יודעת לבמסארת התרליך הפך מצאנן אן נליס
 לתניחות תפאין בסאנן נלות רכזל ויודע כל מיני תפסצות כאלה... אני לא כל כך מבינה
 - מה פטררר לננו? לנליס ירפכו רכיות אברייס? רבי לא סתם התורה פטררר אומנו
 כנליס תמצוות אימור תורה ותמצוות עלה לפצאן ארמון?

אני מבינה את החשש, וגם את תחושת הבלבול שאת מתארת, אבל בואי ננסה לעשות סדר. הדבר המרכזי ביותר שצריך לומר הוא שאין שום סיבה שנשים ינסו להתחרות בגברים (וכמובן גם לא ההיפך). הקב"ה ברא עולם ובו שתי בחינות שונות המשלימות את המהות האנושית - ה'אדם', וכלשונו של הרב צבי יהודה הכהן קוק: "איש ואשה הם שני גוונים של צלם אלוקים שבאדם".⁶ כלומר נקודת המוצא היא שוויון ערך מתוך הכרה בכך שלכל אחד מהמינים יש תכונות נפש ייחודיות, תפקיד ייחודי ומהות ייחודית. האיש הוא לא יותר מהאישה והאישה היא לא יותר מהאיש, הם פשוט שני חלקים שונים של צלם אלוקים וכשהם פועלים יחד בהרמוניה מתוך נאמנות לייחודיות של כל אחד מהם הם זוכים לבחינת אדם: "זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם" (בראשית ה, ב).

במסגרת השוני בין האיש לאישה גם חיובם במצוות שונה ונראה כי ההלכה מלמדת אותנו שגברים זקוקים ליותר מצוות מעשיות מאשר נשים, בין השאר בגלל מבנה הנפש שלהם, ובמקביל נשים פטורות מחלק מהמצוות הן בשל מבנה נפשן שלהן והן בשל תפקידן הייחודי בלידת הילדים ובבניית המשפחה (ועם כל השינויים בחלוקת התפקידים בבית בדורות האחרונים, נראה שלעולם, בדרך הטבע, גבר לא יוכל להרות, ללדת או להיניק...).

האם למרות זאת נשים יכולות לקיים מצוות שהן פטורות מהן? התשובה בגדול היא: כן! הדיון הזה הוא דיון תלמודי⁷ שמסקנתו שאת רוב המצוות נשים יכולות לקיים אם יחפצו בכך ויש ערך כאשר הן מקיימות מצוות אלו אף על פי שהן פטורות. יתירה מכך, לשיטת רבנו תם בתוספות (שם) הן גם מברכות על מצוות אלה "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו" אף שלכאורה הן אינן מצוות. לכן נשים רבות נוהגות לשבת בסוכה, ליטול ארבעת המינים, לספור ספירת העומר, ולקיים את שאר מצוות עשה שהזמן גרמן אף על פי שהן פטורות. נכון שבחלק מהעדות לא נהגו נשים לברך על מצוות אלו, אך רבות מהן נוהגות לקיימן גם בלי ברכה.

6. שיחות הרצ"ה בנין הבית, עמ' 65.

7. קידושין ל ע"א ובתוספות שם, ד"ה 'דלא מפקידנא ועבדינא'.

צב בסדר, אבל מה קורה עם מצוות לילית לא נבאן לקיים? אמאל טלית, תפילין או לאג
 חידושים לאנו סוגלים בימננו?

כבר לפני שנים, כאשר התחילה התנועה הפמיניסטית בארה"ב, נדרש הרב פינשטיין לשאלה זאת⁸ והוא קבע עיקרון שהוא משמעותי ורלוונטי מאוד לא רק לשאלת המצוות אלא גם לשאלת לימוד התורה שבה אנו עוסקים. רב קהילה פנה אליו בשאלה כיצד נכון להתייחס אל אותן נשים "אשר בענייני הנהגות המדיניות בעולם הן גם כן מהלוחמות יחד עם התנועה כזו עם הנשים הלוחמות בזה מכל העמים שבעולם, אבל נשים אלו שהן שומרות תורה רוצות להכניס מלחמתן גם במה שנוגע לכמה דיני התורה (ההדגשה שלי - ש"ב) ויש מהן אשר מתפללות בטלית וכדומה בעוד דברים...". הביטוי של הרב פינשטיין חריף: "רוצות להכניס מלחמתן גם במה שנוגע לכמה דיני תורה", כלומר כחלק מתפיסתן הפמיניסטית הלוחמנית הן דורשות "תיקונים" בעניינים הלכתיים שונים. בתשובתו עוסק הרב פינשטיין בשאלת ה"מניע", כלומר אם הרצון לקיים את אותן המצוות נובע "מתרעומתן (של אותן נשים) על ה"ית" מכיוון שהן אינן מוכנות לקבל את עצם הפטור שלהן ממצוות עשה שהזמן גרמן ו"מכניסות את מלחמתן בדברי תורה", במצב כזה הוא מגדיר אותן בהגדרה החמורה של "כופרות בתורה", היות שהן מערערות על אחד מ"ג עיקרי האמונה שלפניו "זאת התורה לא תהא מוחלפת". אך מנגד הוא אומר כי אם הרצון שלהן להוסיף במצוות נובע מתוך רצון להתקרב באמצעותן קרבה נוספת לה' - "אזי איברא דאיכא (=אומנם יש) רשות לכל אשה לקיים אף המצות שלא חייבתן תורה ויש להם מצוה ושכר על קיום מצות אלו..." וכדי להדגיש הוא מסייג שוב: "אבל פשוט שהוא רק בחשקה נפשה לקיים מצות אף כשלא נצטוותה, אבל מכיון שאינו לכוונה זו אלא מצד תרעומתה על השי"ת ועל תורתו אין זה מעשה מצוה כלל אלא אדרבה מעשה איסור שהאיסור דכפירה שחושבת דשייך שיהיה איזה חלוף בדיני התורה".

העיקרון הזה חשוב מאוד בכל התהליכים המתרחשים בדורנו. מדברי הרב פינשטיין עולה באופן הברור ביותר כי אם המניע לקיום מצוות נוספות, ללימוד תורה, לקיום של 'שמחת תורה' כראוי ושאר עניינים הקשורים בנשים, הוא הרצון להתקרב לה' יתברך ולתורתו - הדבר רצוי ומבורך. אך אם המניע הוא התחושה שהתורה "מקפחת את הנשים", התקוממות כנגד תפיסתה העקרונית של התורה המבחינה בהבדלים המובנים שבין נשים לגברים, או רצון להוכיח ש"גם נשים יכולות ושוות ולא רק גברים..." וניסיון לפעול "במסגרת ההלכה" לשנות, יש בכך גדר של כפירה בדבר ה'.

8. שו"ת אגרות משה אורח חיים, חלק ד סימן מט.

את ההבחנה המהותית בין שתי גישות אלו היטיב לתאר באמירה תמציתית מו"ר הרב יעקב אריאל: "...לשמה או 'לשמה' - לשם שמים או לשם האישה?",⁹ ובמילים אחרות, השאלה המהותית היא מה ניצב במרכז, האם הקב"ה ותורתו ושאיפה עמוקה וכנה לפעול עם א-ל ולהגדיל את שמו של הקב"ה בעולם, או האדם עצמו. גישה המבקשת ליצור שינוי במרחב ההלכתי מתוך מגמה מודעת או בלתי מודעת המערערת על המסרים של התורה ומבקשת "לתקן אותם" כך שיתאימו לערכים ולתפיסות שמציבות בראש הסולם את ערך השוויון, מציבה בעצם במרכז במובנים רבים לא את הקב"ה אלא את האדם עצמו, ולכן היא חלק מן הבעיה ולא חלק מן הפתרון.

ס'מ באי'צ' לי'צור לי'ס'ק ב'אי'מ'וד ט'ר'פ' א'נ'ל'י'ס' א'י'מ'וד א'ת ד'ב'ר'יו, נ'ח'מ'ד' א'י' ל'ל' ר' א'ו'י'צ'י, ל'א'ר' ל'א'ס'ו'ר א'ד'ב'ק א'ל'מ'ד א'ת ב'ט' ט'ר'פ'... ו'כ' נ'ח'מ'ד' א'ת ב'ט' ט'ר'פ' כ'א'י'ו א'י'מ'וד נ'פ'א'ו'ת... א'ז' א'י'ק צ'פ' ס'ת'א'ו'ם ב'ל'מ'ע'ד'?

אין ספק שחובת לימוד תורה בבסיסה חלה על גברים: "ולימדתם אותם את בניכם", וכדברי חז"ל (קידושין ל"א): "בניכם ולא בנותיכם". הפוסקים דנו בהיבטים השונים של דין זה: ההבחנה בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה; ההבדל בין ללמד את הבנות לבין בנות המבקשות ללמוד מרצונן; בין נשים יחידות סגולה לבין הציבור כולו ועוד, כך שהדיון הזה אינו חדש. אך נראה שנקודת המפנה לא התרחשה בדורנו אלא בדורות עברו, ואפשר לציין כמורי הדרך בתהליך זה גדולי עולם כמו החפץ חיים, המדגיש כי בזמננו "בוודאי מצווה רבה ללמדם חומש וגם נביאים וכתובים ומוסרי חז"ל, כגון מסכת אבות וספר מנורת המאור וכדומה, כדי שיתאמת אצלם עניין אמונתנו הקדושה",¹⁰ והרבי מלובביץ' שהדגיש כי בזמננו: "לא זו בלבד שמותר להן ללמוד תורה שבעל פה, אלא יתירה מזה על פי טעם הלכה זו עצמה צריך ללמדן תורה שבעל פה, לא רק לימוד הלכות פסוקות בלי טעמיהן, אלא גם לימוד טעמי ההלכות ועד לשקלא וטריא (=המשא ומתן ההלכתי) שבתורה, שמטבע האדם שחפץ ומתענג יותר בלימוד זה, שעל ידי זה תהיה אצלן התפתחות החושים והכשרונות ברוח תורתנו הקדושה". אפשר לציין גם את האדמו"ר מגור שעודד את שרה שנירר להקים את בית יעקב,¹¹ ואת הרב מלכה

9. 'נשיות מקורית מול חיקוי', בתוך הלכה בימינו, הוצאת מכון התורה והארץ, תש"ע, עמ' 228.

10. חפץ חיים, לקוטי הלכות - סוטה, פרק ג.

11. ראו הרב נריה גוטל, "על חינוך הבת לענת הזאת", בתוך אתר מנהל חברה ונוער, וכן: אם בישראל - כתבי שרה שנירר, תולדות חייה, מאמרים ומחזות.

בתשובתו בשו"ת מקווה המים: "בימינו אלה הנשים לוקחות חלק גדול באורחות חיים, חודרות אל מעמקי החכמות החיצוניות וממלאות ספסלי האוניברסיטאות, מנהלות משרדים ובעלות עסקים, ויש להן יד ושם בהנהגת המדינה ובענייני הפוליטיקה... בודאי יודה רבי אליעזר שאין שום איסור ללמדה גם תורה שבעל פה... ולא זו בלבד אלא מוטל עלינו חיוב ללמדה ולהלעיטה כל מה שאפשר".¹²

אלו ולא רק הם אמרו שוב ושוב, איש איש בלשונו ובסגנונו, כי לא די בכך שנשים ישלחו את בעליהן ללימוד תורה, אלא החיבור של נשים לתורה חייב להיות בלתי אמצעי, ונשים חייבות כיום ללמוד תורה ולהתחבר לתורה כעוגן חיוני בבניית יראת השמיים שלהן וקרבתן לקב"ה. אך אם נדייק, שני מניעים מרכזיים עומדים ביסוד פסיקותיהם של גדולים אלו. מניע אחד הוא הבנת גודל הסכנה שנמצאת מסביב: תנועת ההשכלה דאז והחילון כיום; המחיר הכבד של הפער הנוצר כאשר נשים משכילות ומתפתחות לאורך חייהן בכל ענייני העולם, ורכשות תארים מתקדמים וכד' אך עולמן הרוחני נשאר ברמת בית הספר היסודי; הדאגה לעתידו הרוחני של בית ישראל והבנה כי עוגני החיבור אל הקודש לא יכולים להיות מוטלים רק על הגברים. מהמניע הזה עלול להישמע צליל "בדיעבדי", כלומר 'היות וזו המציאות אז אין לנו ברירה אלא ללמד נשים תורה אף שמלכתחילה הן לא צוו בכך', אבל המניע השני סובר שהתהליך הזה הוא לכתחילי, אפילו גאולי, בחינת "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". כיוון זה בא לידי ביטוי באופן בולט במיוחד בדבריו של הרבי מלובביץ': "ויש לומר שכיון שלעתידי לבוא תתגלה המעלה ד'אשת חיל עטרת בעלה' נקבה תסובב גבר', לכן החידוש וההוספה בלימוד התורה בדורות האחרונים הוא בהדגשה יתירה בנוגע לנשים".¹³

יש הרבה מה לדון על ההשלכות של הסכמה רחבה זאת (שקיימת גם בחלקים משמעותיים של הציבור החרדי): מה ללמוד ואיך ללמוד, כמה ללמוד ומה סגנון הלימוד, גמרא או בעיקר אמונה, האם להקדיש את עיקר המשאבים לתנ"ך ומידות או לאפשר היכרות עם המניפה הרחבה של ארון הספרים היהודי. מדרשות רבות צמחו וצומחות כאשר כל אחת אוחות ב"אני מאמין" שלה, לאור רבותיה ובהתאמה לקהל היעד אליו היא מכוונת, אך המכנה המשותף רב על המפריד וההסכמה רחבה - לימוד

12. שו"ת מקווה המים, ג, יו"ד כא.

13. שערי הלכה ומנהג יו"ד עמ' קלו. וראו ברוח זאת בהרחבה גדולה בספרו של הרב ניר מנוסי: מי זאת עולה, בהקדמה.

תורה חיוני כיום עבור נשים כחלק מבחינת ה"אדם" שבהן¹⁴ וכחלק מתפקידן וייעודן לבנות את בית ישראל.

*אבל את יודעת שלא כולן הולכות אנדרלוס... אימנוד מירב אנליס אומנץ תפס מאובב
בדור אלנו, אבל לא אצל כולן צב מקובל...*

את נוגעת בנקודה יסודית מאוד שקשורה בחינוך של בנות לתורה. חשבי על זה רגע. מגיל צעיר אנו מתפללים כהורים שנזכה לחנך את הילדונת הצעירה שלנו לתורה, למצוות ולמעשים טובים. אבל איך בדיוק עושים את זה? לחנך למצוות בגדול אנחנו יודעים. כבר מגיל צעיר אנו מחנכים את ילדתנו לברך, להתפלל, לשמור פרק זמן מסוים בין בשר לחלב, לא להדליק את האור בשבת.. אבל איך מחנכים אותה לתורה? האם הכוונה היא רק לשיעורי תורה בבית הספר? בואי נודה על האמת. בעוד בעולם החינוך של הבנים יש לנו מסורת המבוססת על ציווי התורה 'וְלַמִּדְוָתָם אַתֶּם אֶת בְּנֵיכֶם': של תורה שעוברת מאב לבן, מרב לתלמיד, של תלמודי תורה מובנים בתוך מסגרת הלימודים ולאחריה, של עולם ישיבות שיש לו מסורת עתיקת יומין (על הטוב והמאתגר שבכך) ועוד ועוד, חינוך הבנות לתורה במקומות רבים עדיין לוט בערפל. אנו אומנם עוברים תהליכים משמעותיים בדורנו, אך יש עוד הרבה מה לברר ולאן להתקדם. יש להוסיף על כך שאנו נמצאים בתקופה של סחף תרבותי שככל הנראה לא היה בהיסטוריה דומה לו, בפרט בשל הנגישות הגבוהה כל כך של תכנים במכשירים הסלולריים שכולנו מחזיקים ושרבים מהם נוגדים את כל עולם הערכים שלנו (וזאת בלשון המעטה...). כמענה לכל זה צריך להציב עוגנים חזקים של חיבור לנצח: של תורה ויראת שמיים, של התמודדות אמיצה מול השטף שסביב, של אמונה ברורה שלפיה התורה היא תורת אמת ובה נוכל למצוא את המענה והמרווה לנפש הצמאה לעומק ומשמעות. האמירה החינוכית שלנו חייבת להיות לא רק בבחינת "סור מרע": התמודדות עם המסכים, החובה לסנן, הבעייתיות שבחוסר הצניעות שסביב וכיוצא באלה, אלא במתן מענה לשאלה - מה כן, איך מוסיפים טוב ואיך עולים קומה נוספת בחיבור של הילדים והילדות שלנו לעוגנים של קודש בחייהם. הדברים כמובן נכונים לא רק לילדים אלא גם לנו כמבוגרים... בתי הספר עושים במקומות רבים עבודה מצוינת (וגם שם יש עוד הרבה לאן להתקדם), אבל כמו בנושאים חינוכיים אחרים הורים לא אמורים להפקיד את החינוך של ילדיהם רק בידי המערכת החינוכית. בית הספר הוא שליח של ההורים, אך מצוות החינוך הייתה ועודנה מוטלת עליהם. לכן

14. ראו בהרחבה הרב יעקב אריאל, 'אדם, אשה, חוה', בתוך הלכה בימינו, עמ' 174-170.

ברור כי לא ניתן להסתפק בשיעורי קודש בבית הספר, אלא יש לשאול שוב ושוב איך משקיעים באופן אקטיבי בחיבור הבנות לתורה הן במסגרת הביתית, הן בקהילה והן בשמחת תורה, ומוכן שלימוד תורה במדרשה הוא חלק מהסיפור הגדול הזה.

נחזור לשמחת תורה...

צודקת, הרחבנו הרבה בערך של חיבור בנות ונשים לתורה בדור הזה, אך בואי ונשאל רגע בכנות מה עושות נשים בחג שכולו "שמחת תורה"? בגדול כנראה התשובה לשאלה האישית הזאת מתחלקת פחות או יותר לשלושה חלקים: יש את אלו שמארגנות שמחת תורה לעצמן בסגנונות שונים, יש את אלו שמתמלאות ושמחות מעמדת הצפייה על המתרחש בבית הכנסת ויש כאלו שפשוט נחות בביתן מעומס החגים ואולי גם מרגישות ששמחת תורה הוא לא חג בשבילן (ראו הילדונת החמודה, בתה של חברתי מהסיפור לעיל).

רק להבהיר שבתיאור מצב זה אין טיפת ביקורת, וקטונתי מלקבוע למישהי מה הדרך הנכונה לחגוג בה, ועם זאת בואו ננסה רגע לנתח את הסיטואציה. דיברנו על כך ששאלת חינוך הבנות לתורה היא שאלה כבדת משקל שניצבת לפנינו. הדגשנו את חשיבותה של התורה ואת חשיבותו של לימוד התורה לנשים בדורנו שלנו וראינו את ההסכמה הרחבה לכך, אך מה מקומנו בחג הזה - חג שמחתה של תורה? ואיך נותנים ביטוי לתהליך החשוב העובר על דורנו בחיבור של נשים ללימוד תורה בחג שכל מהותו שמחה בה? ולא פחות מכך, איך מחנכים את בנותינו לשמחה אמיתית בתורה בחג הזה ובכלל?

בצורה מסתובבת אפוא...? אלאן הקסום אולי??

הסיפור הפמיניסטי נמצא כל הזמן ברקע ולא נוכל להתחמק ממנו, ואת גם צודקת שהנושא מחייב משנה זהירות. עם זאת ידועים דבריו של בעל חובות הלבבות בהקדמתו: "מן הזהירות שלא ירבה להיזהר", מכיוון שלעיתים הזהירות היתרה גורמת להימנע מפעולה חיובית שנצרכת במציאות, ואם ננסה להתבונן בדברים בכנות נראה כי כל תנועה שקשורה כיום בהתקדמות רוחנית ובעבודת ה' של נשים מואשמת ב"פמיניזם". יש כאלה שידרשו "פמיניזם" לשבח, אך רבים אחרים עשויים להימנע מכל מה שריח פמיניזם נודף ממנו... חשוב שניזהר שדבר זה לא יחסום אותנו כאשר אנו מבקשים התקדמות רוחנית ראויה המתאימה לנפש ולבקשת האמת של הדור. ובכל זאת, אומנם כבר ראינו את דבריו של הרב פינשטיין המבקש לנתח לעומק את המניע

העומד מאחורי הבקשה לחולל שינויים על ידי מה שנקרא "הפמיניזם הדתי", אך בואו ננסה לרגע להעמיק בהבנת התנועה הפמיניסטית ואיך מתמודדים עם ה"פמיניזם" על יתרונותיו מזה ועל הקלקולים הטמונים בו מזה.¹⁵

דרך אחת להתמודד היא לומר בפשטות את הידוע לכולנו, שגדולי הדור הקודם שעודדו ודחפו נשים ללמוד תורה ולבנות את עולמן הרוחני לא היו "פמיניסטים"... שרה שנירר, שהקימה את בית יעקב והניעה תהליך מופלא בעוצמתו בלימוד תורה של בנות בעולם הדתי והחרדי, לא הייתה פמיניסטית וסביר להניח שהיא לא הכירה את התנועה הזאת כלל. גם ביחס לחפץ חיים קשה לטעון שמניעיו היו "פמיניסטיים" ואני מניחה שגם הרבי מלובביץ' לא פעל מתוך תפיסות מעין אלו. אלה, כמו רבים אחרים, הבינו שיש עניין מהותי וצורך יסודי הקשור במקומן של נשים במכלול התהליכים העוברים עלינו בעידן המודרני שהגיעה העת לתת לו מענה. ייתכן שהפמיניזם תרם את תרומתו בהנעת התהליך וייתכן שהתהליך היה מתרחש בלעדיו, אך אין בכך כל רלוונטיות לדיוננו וממילא הדיון צריך להיות ענייני, מתוך מבט הרואה נכוחה את אתגרי המציאות ושואף לרומם את עבודת ה' של האדם מתוך ולעומת הרוחות הסוערות סביב.

דרך אחרת היא להתבונן על הפמיניזם כחלק מתהליך כולל המקדם את העולם לקראת גאולתו וקשור בשינוי מעמדה של האישה לעתיד לבוא. ראינו את דבריו של הרבי מלובביץ' ברוח זאת, ונזכיר כאן גם את דבריו של הרצ"ה קוק, הסובר כי לעתיד לבוא הגבר לא יוכל לברך "שלא עשני אשה" מפני שהוא יכיר במעלתן העליונה של הנשים: "לעתיד לבוא, כאשר גם האדם עצמו יכיר את האמת, ויהיה כולו בבחינת 'הטוב והמטיב', לא יוכל לברך 'שלא עשני אשה', שהרי אז יכיר שבניינה של האישה רם יותר, א-להי יותר ואנושי פחות ממצבו הוא",¹⁶ וייתכן כי הפמיניזם כתנועה כלל עולמית, ולמרות התפיסות השליליות המובנות בו, קידם את העולם לקראת הכרה זאת. כידוע תורתו של מרן הראי"ה קוק לימדה אותנו כי רבים מהתנועות החברתיות ומהתהליכים ההיסטוריים המתרחשים בעולם הם חלק מתהליך כולל שכזה,¹⁷ ואף על פי שהרב קוק לא התייחס ישירות בדבריו אלו לפמיניזם, ומבחינות מסוימות אף התנגד לחלק ממאפייניו, לא נוכל להתעלם מרוחו הגדולה המתבוננת לעומקם של תהליכים

15. לניתוח הפמיניזם על שלביו השונים, ראו שפרה מישלוב, 'ז'ללבה אמר שתתחדש', הוצאת חותם, תשפ"ב, עמ' 19-20.

16. שיחות הרצ"ה, בניין הבית, כבוד בת מלך סע' 7.

17. למשל: "כל חידושי החיים וכל השאלות המהפכות את סדרי העולם כדי להיטיבו הנם אך אורחות של תשובה", הראי"ה קוק, זרעונים, עמ' קכז.

חברתיים והיסטוריים¹⁸ ונראה שמשימתנו ברוח זאת וברוח דבריו של בנו הרצי"ה היא להעביר את הפמיניזם תהליך זיקוק בחינת "תוכו אכל קליפתו זרק", ולשאל את עצמנו כיצד גם הוא, על הבעייתיות והמורכבות שבו, יכול לקדם את העולם לקראת מעלה גאולית עליונה בחינת "מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

סוף למחזי בלם רבב יצקב אריאל את הביטוי "פמיניזם" במקום "פמיניזם", מכינה את צפ?

כן. טוב שהזכרת את הביטוי החשוב הזה. ההצעה של הרב אריאל הייתה לוותר על המאבק בין ה"שוביניזם" ל"פמיניזם", מאבק שבתמציתו שם במרכז את ה"אני" כאשר כל אחד מהמינים דואג לאינטרסים שלו, ולשים במרכז את המשפחה (פמיליזם). מתוך הדאגה לעתיד המשפחה יש צורך לחזק ולרומם את מקומה וערכה של האישה:

האישה והאיש מהווים שניהם יחד אישיות אחת. אין כאן זכויות של פרט זה מול פרט אחר. יש כאן זכות המשפחה! תפקידה של האישה הוא להיות שותפה לאיש בבנין הבית המשותף. אלא שלשם כך אין האישה יכולה להיות רק עקרת בית פשוטה כבעבר. כדי להיות אם טובה ורעיה מוצלחת, תוך בניית אישיות המסוגלת להתמודד עם החיים המודרניים בהצלחה - לא רק מבחינה כלכלית ותרבותית, אלא בראש ובראשונה מבחינה דתית - עליה להיות בעלת רמה השכלתית, מקצועית ודתית כזו שאכן תוכל להתמודד עם כל תפקידיה המרובים והמורכבים בהצלחה מרבית.¹⁹

ממילא כאשר אנו עוסקים בסוגיות הנוגעות לנשים הדבר העומד לנגד עינינו אינו רק "השוואת זכויות" או דאגה לכבודן ולמעמדם של נשים (הפמיניזם בגליו הראשונים אכן עשה עבודה חשובה בהקשרים אלו) אלא דאגה לבנייה נכונה של בית ישראל כולו.

ברור אם כן כי כיום לא די בשאיפה לכך שאבי המשפחה יהיה בעל עוגנים בעולמות של קודש ורוח, יקבע עיתים לתורה או יתרפק בערגה על שנות לימודיו בישיבה כשנים שעיצבו את אישיותו, אלא ישנה חשיבות רבה לכך שגם האם תהיה בעלת עוגנים שכאלו. וכדי שבית ייבנה בצורה נכונה רצוי מאוד שגם האיש וגם האישה ידבקו בתורת אמת כל אחד בנתיבו המיוחד לו. ממילא חשוב לנו לקדם את חינוך בנותינו לתורה

18. ראו ברוח זאת נפש האישה וחינוכה בדורנו (עיון במשנת הראי"ה על פי מקורות חדשים בכתביו), הרב ארי יצחק שבט, צהר יח, תשס"ד. וכן הרב מיכאל רוטנברג, 'מעורבות נשים בחברה הדתית (בחינה מחודשת של שיטת הראי"ה)', שם.

19. 'הפמיליזם', בתוך תפקוד האישה הישראלית בדורנו, 'שנה בשנה' תשנ"ג.

מתוך הבנה שהיא זאת שתסייע להן לבנות בניין אמוני ורוחני איתן שיעמוד אל מול האתגרים הגדולים מסביב, וכהבנתו המהותית של ר' פנחס בן יאיר בבירייתא שהיוותה את הבסיס למסילת ישרים (ע"ז כ ע"ב): "תורה מביאה לידי זהירות, זהירות לידי זריזות, זריזות לידי נקיות..". וכו', כלומר בניין יציב של יראת שמיים אישי ומשפחתי יכול להיבנות אך ורק על אדנים של חיבור ועיסוק בתורה. התורה היא הבסיס שעליו ניצב הסולם כולו.

להבנה זאת יש השלכות. השלכה אחת שיש לברר היא אופי לימוד התורה לבנות ולנשים בכלל - מה נכון ללמוד, איך ללמוד, מה אופי "בית המדרש הנשי" וכן הלאה. השלכה נוספת היא כיצד לעודד ולדרבן את הבנות ללמוד תורה מרצון ומבחירה, ואיך ליצור עוד ועוד מסלולים שיאפשרו מרחב אפשרויות של לימוד שכזה ובסגנונות שונים. ועוד השלכה חשובה לא פחות לענייננו קשורה בשאלת אופי החגים המוקדשים לעניינה של התורה וכיצד נכון שייחגגו על ידי נשים. אך דומה כי בעוד חג השבועות קיבל את אופיו מה'תיקון' המסורתי על גרסאותיו השונות וכולל בתוכו כמעט תמיד מענה ותוכנית לנשים ולגברים, לילדים ולילדות, לבני ולבנות נוער, מתוך הבנה שכולם שותפים בלילה הקדוש הזה - זמן מתן תורתנו, חג שמחת תורה מחכה עדיין לרגע שבו יקבל את הצביון הראוי לו ויקבל את מעמדו כגולת הכותרת של חגי תשרי עבור הציבור כולו.

פסוקי: אלא בואי נניץ אלהים. מפ אהם מצויים?

את ההצעה שלנו תיארו בתחילת הדברים. אין המטרה ליצור חיקוי למה שמתרחש בעזרת הגברים אלא לבנות מודל ייחודי שמתאים לשאיפת הקודש ולרצון לחיבור לתורה של נשים בדור שלנו בשמחת תורה ולא רק בו. כדי שהתהליך יתרחש בצורה נכונה יש לפעול מתוך זהירות גדולה, בתהליך הדרגתי ועל פי הנחייתם של גדולי תלמידי החכמים של דורנו. בדיוק בשל כך הקפדנו הן בבניית המודל של 'שמחת תורה' והן בכתיבת שורות אלו לא לסטות מהנחייתו של מו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א. מושג ה"מדרון החלקלק" משמעותי מאוד בכל התפתחות הלכתית ויש לבחון היטב מתוך אחריות ציבורית מה עלולות להיות ההשלכות של כל שינוי. עם זאת, לאור הדברים שתיארנו מקודם, נראה כי בדיוק כשם שהפחץ חיים הבין כי לא ניתן "להפטיר כאשתקד" וחייבים לנקוט דרך חדשה בחינוך הבנות הכוללת בתוכה לימוד תורה משמעותי, כך גם אנו כיום איננו יכולים להיות בבחינת "שב ואל תעשה" ועלינו לחשוב על הקומה הבאה בהתקדמות הרוחנית של בנות ישראל ובחיבורן לאהבת ה' ותורתו. עולם המדרשות עשה עבודה חשובה מאוד והדברים הולכים ומשתבחים אך אין בכך

די. אנו רוצים שכל בת ישראל תרגיש ותחוה את החיבור שלה עצמה לתורה כבר מגילאים צעירים ושמחת תורה הוא הזדמנות נפלאה לכך. חיבור שכזה עשוי לטעת בקרבה הבנה כי גם לה עצמה יש שייכות לתורה; רצון ללמוד ולהעמיק; לבנות את אישיותה התורנית והרוחנית ובעזרה גם לבנות את ביתה על אדני התורה.

*סבבה. לכן את אורי בחליבות. אז איסר בלצמ בפליה? מה בפליה ללמ נלימ תיקודת
 זמ ססר תורה ולצרת נלימ יתקיים אירוז מקביל אירוז בלצרת אברים?*

נחלק את התשובה לשניים. החלק הראשון הוא שאין לנו שום עניין לייצר חיקוי למודל הגברי. כבר דיברנו לעיל על השוני המובנה בין המינים ועל כך שערכם שווה: "השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינים שבתורה".²⁰ אך השוויון הוא שוויון ערך ולא השטחת המהויות השונות, וצריך להיזהר מאיבוד המאפיינים הייחודיים של כל אחד מן המינים²¹ כפי שקורה היום לא מעט בשיח המערבי. ראי לדוגמה את אופי לימוד התורה של גברים לעומת אופי הלימוד הנשי. בעולם הישיבות הקלאסי מקובל שעיקר היום מוקדש ללימוד של ש"ס ופוסקים, אך אם נתבונן על עולם לימוד התורה הנשי פעמים רבות נראה שנשים יעדיפו ללמוד דווקא אמונה, חסידות, אולי גם תנ"ך. אין מדובר כאן על יחידות שמוצאות את המענה הרוחני עבורן בלימוד דף יומי, הלכה בעומק וכד'; אלא על כלל הציבור. ושימי לב, אין כאן שיח תחרותי, ואין עניין של מה נחשב פחות או מה יותר, יש כאן הבדל מהויות. אכן, יהיו כאלה שיחלקו על אמירה זאת ויאמרו שיש בה "הסללה", כלומר 'היות שלא חושפים את הבנות בגילאים צעירים ללימוד הגמרא, הן לא מתחברות אליה גם לאחר מכן'. יש מקום לבחון טענה זאת; אך עם זאת הניסיון במקרים רבים מראה כי גם כאשר פותחים בפני התלמידות הצעירות את כל מגוון ארון הספרים היהודי מגלים שהמשיכה הטבעית של רבות מהן היא לעולמות של לימוד שקרובים יותר למרחבי הנפש.²² ממילא יש לבחון כיצד נכון שייראה חג שמחת התורה של הבנות והנשים כדי שיתאים לטבע נפשן וצורכיהן הייחודיים יבואו בו לידי ביטוי.

20. הרב צבי יהודה הכהן קוק, בניין הבית, עמ' 14-15.

21. סקירה תמציתית בעניין זה ראו מישלוב, 'ולבנה אמר שתחדש', עמ' 11-15.

22. ראו ניתוח של מציאות זאת במאמרו של הרב שג"ר תחת הכותרת: 'בזכות נשים למדניות', בתוך 'רואים את הקולות', שני המאורות, השוויון במשפחה ממבט יהודי חדש, הוצאת מכון בינה לעיתים, תשס"ז, עמ' 81-83.

כאיזה אופן ללמוד?

הנכון ביותר הוא להתכנס יחד: רב הקהילה, נציגי הציבור, נשים ואנשים: הנשים שמעוניינות למצוא את הדגם הנכון לחג עבוֹרן ועבוֹר בנותיהן והאנשים מכוח הבנת החשיבות של חינוך בנותיהם לאהבת תורה ומתוך כך ליראת שמיים ומכוח אהבתם ודאגתם לנשותיהם ולבית כולו, ולחשוב יחד מה הדגם הנכון עבורם ועבור קהילתם לחג זה. האפשרויות רבות ומגוונות וכבר דברים יפים ומשמעותיים נעשים בקהילות רבות - הקפות כפי שתיארנו (וחשוב למצוא מקום ראוי למטרה זאת, אולם מתאים וכד'); מעגלים של לימוד ושיח שבהם כל אישה משתפת בדבר משמעותי שלמדה השנה, אולי אפילו עושה סיום על לימוד מסוים שקיבלה על עצמה; בחירת אישה שהצטיינה במעשים טובים, גמילות חסד ועזרה לזולת או אישה שיודעת ועמלה להרביץ תורה כמעין "כלת תורה", וכל כיוצא באלה. רק נקודה אחת חשוב לדייק - מטרת שמחת תורה אינה **ללמוד** תורה אלא **לשמוח** בתורה וחשוב שעיקרון זה יבוא לידי ביטוי במבנה של החג עצמו.

אוקי, ומפוארי ויקוד עם ספר תורה?

בריאיון שהתקיים עם מו"ר הרב יעקב אריאל לפני כמה שנים אמר הרב את הדברים הבאים: "אין שום איסור שאישה תחזיק ספר תורה, אבל במציאות בה אנו חיים, בה חלק מהנשים לבושות לא צנוע לפי ההגדרות ההלכתיות אסור להן להחזיק ספר תורה. על מנת שלא יצא מצב של 'את כן ואת לא' אני מציע לנשים להימנע בכלל מלקחת ספר תורה, בגלל שחלק גדול מהן לבושות שלא כהלכה."²³ הקשר לנושא הצניעות מורכב ועדין ולא ניכנס אליו כעת. כידוע לכולנו ההלכה קבעה גדרי צניעות הנכונים לכל עת וזמן, אך גדרים אלו מחייבים כפליים בהחזקת ספר תורה שאנו חייבים בכבודו. דין זה נלמד על ידי חז"ל (שבת י"ע"א) מהפסוק "הכון לקראת אלקיך ישראל" ונכון לכל אדם העומד בתפילתו אל מול הבורא. הרמב"ם בהלכות תפילה (ה, ה) פוסק בעניין זה כי "מתקן מלבושיו תחלה ומציין עצמו ומהדר... ולא יעמוד בתפלה באפונדתו ולא בראש מגולה ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו בפני הגדולים אלא בבתי הרגלים". אך יותר מחובת ההכנה הראויה לתפילה יש חומרה יתירה על אדם המשמש כשליח ציבור, או עולה לתורה להקפיד על לבושו. המשנה במגילה (ד, ו) מלמדת אותנו כי: "פוחח פורס את שמע ומתרגם, אבל אינו קורא בתורה, ואינו עובר לפני התיבה,

ואינו נושא את כפיו". רש"י מבאר כי פוחח הוא "כל שכרעיו נראין, ערום ויחף". ומכאן לומדים הפוסקים כי שליח ציבור אינו עולה במכנס שאינו מכסה את כל הרגל.²⁴ מלימוד זה אנו מסיקים לענייני שמחת תורה, ובפרט לעניין ריקוד עם ספר התורה. אם נחשוב על כך לרגע, הגברים בחג לבושים על פי רוב בכמעין "תלבושת אחידה": מכנסיים ארוכים, חולצה בעלת שרוול (קצר לכל הפחות), כיסוי ראש (כיפה) על ראשם, וממילא פשוט יותר דין נשיאת ספר התורה (וברור לכולנו כי יהיה לא מתאים לתת את הספר למי שיגיע לבית הכנסת לבוש בגופיה...). בשונה מכך, נשים מגיעות כאשר כל אחת לבושה בבגדי חג על פי סגנונה האישי וממילא עלולה להתעורר בעיה הלכתית בכל הקשור לנשיאת הספר על ידי נשים שאינן לבושות כהלכה. כדי שלא יאלצו להעמיד כמין 'מפקחת' שתחליט מי יכולה לרקוד עם הספר ולמי לא וכדי לא לבייש מי שאינה לבושה על פי דין הכריע הרב אריאל כי לא נכון שנשים יישאו את ספר התורה. כדאי גם לדעת שנשיאת ספרי התורה לא הייתה מקובלת בכל הקהילות. במרוקו מציין הרב אריאל בדבריו שם, "לא היו רוקדים עם הספר, אלא מעמידים אותו במרכז ורוקדים סביבו. גם בישיבת חברון כך עושים - לא רוקדים עם הספרים... זה נופל ונקרע. עדיף לרקוד סביב התורה ולא עם התורה. זה שהגברים עושים את זה, זה טעות, אבל נשים לא חייבות לעשות את זה בצורה כזו". לכן למסקנה, הטוב ביותר הוא להניח את ספר התורה על הבימה במרכז הרחבה המיועדת לנשים ולרקוד סביבו.

וואו... צ'י נראי אי כ' מסובק... אזוי פאלט ניין אונטא פ'פ, נילאי טאו ס'צ' וצ'בו?

אל תשכחי שדיברנו הרבה על הערך של התורה ומשמעות השמחה בה. דיברנו על האתגרים הרוחניים המאפיינים כל כך את דורנו ועל הצורך להוסיף עוד ועוד בלימוד תורה ובאהבת תורה כמשקל נגד לכל האתגרים מסביב. חשוב שנזכור כי לשמחת תורה יש חשיבות עצומה בחיבור הרגשי והבלתי אמצעי של האדם מישראל לתורה ולחג הזה יש פוטנציאל של השפעה אדירה על השנה כולה ואם את רוצה עוד מקור מתוק מדבש, ראי את דבריו של השפת אמת (סוכות תרל"ד): "בתחילת השנה יש שמחת תורה כדי שיתבונן האדם בגדלות התורה, שהם דברי אלוקים חיים. ועל ידי התשוקה והשמחה להתדבק בתורה, נשאר אחר כך דבקות מעסק התורה".

אז בואי נסכם רגע את הדברים שדיברנו עליהם: השאיפות הרוחניות של נשים גבוהות היום בהרבה מאשר בדורות קודמים; נשים לומדות הרבה יותר תורה ורוצות לתת

24. עניין זה ארוך ואין כאן המקום לדון בו, אך ראו בין השאר הרב עובדיה יוסף יחוד"ד ז, ת.

לכך ביטוי בשמחתה, ואנו רוצים לעודד אותן לעשות זאת ולחנך לכך את בנותיהן; יש גם שינויים פסיכולוגיים שחשוב לציין: נשים התרגלו להיות הרבה יותר אקטיביות מאשר בעבר ולחלקן קשה העמדה הפסיבית בעניינים שבעבודת ה'. יותר מכך תחושת "חוסר השייכות" של נשים, ובפרט של בנות צעירות, לחג הזה עלולה להשפיע גם על היבטים אחרים בחיבור שלהן לעולם של תורה ומצוות. ואם תעדיפי על דרך החיוב, בדור של חוויות חזקות יש צורך לתת מדי פעם חוויות דתיות משמעותיות שמחברות את הנערה וגם אותנו כנשים לממדים של נצח. ההלכה אינה מתנגדת לרצונות אלו כלל ועיקר, רק דורשת שכל שינוי ייעשה בזהירות ומתוך אחריות ציבורית, על פי קריטריונים הלכתיים מובהקים ובהנחייתם של תלמידי חכמים העומדים בשורה הראשונה של הנהגת הצבור. משימה זו צריכה להיעשות מתוך הכרה בחשיבותה, תוך מתן משקל הולם לכל השיקולים והצרכים השונים והמנוגדים שיש בשאלה זו, ובעיקר מתוך נאמנות מלאה להלכה המסורה לנו מדורי דורות, וכדבריו המכוננים של הרב יעקב אריאל:

למלאכה קשה זו - הקמיצה, שלא יהא בה לא יתר ולא חסר, שהיא מהקשות שבעבודות המקדש - קרואים תלמידי החכמים ומורי ההוראה שבדורנו. הפקרת נושא זה לרוחות הנושבות ברחוב תביא להתפרצות קשה שלא תהיה לנו שליטה עליה. החזרת גלגל החיים אחורנית היא משימה בלתי אפשרית, וכאמור, גם אינה רצויה. רק רתימת התהליכים החברתיים להשפעת התורה היא הדרך היחידה שבה בחר נתן התורה אשר חיי עולם נטע בתוכנו.²⁵

כרצא חפ!

שולמית בן שיעיה

25. 'מעמד האשה ביהדות: משימת מורי ההלכה בדורנו', בתוך הלכה בימינו, עמ' 171.

נספח

נשים בשמחת תורה

הרב יעקב אריאל

גם נשים שייכות לשמחת תורה. ושני דיני שמחה הם. האחד - מדין שמיני עצרת, נשים חייבות בשמחת יום טוב בכלל (רמב"ם הל' חגיגה א, א) ובשמיני עצרת בפרט, שנאמר: "והיית אך שמח - לרבות ליל יום טוב אחרון של חג" (בשו"ת באהלה של תורה ח"ז סי' נ אות ב הוכחנו שמצוות שמחה נוהגת גם ביום שמיני עצרת עצמו ולא רק בלילה ונשים חייבות בה).

השני - שמחת סיומה של התורה, וגם בה נשים חייבות. אומנם נשים פטורות פורמלית ממצוות תלמוד תורה אך לא מעצם התורה, קדושתה, אהבתה ושמחתה. והראיה, הן מברכות בכל יום בשם ובמלכות "אשר קדשנו במצוות וציוונו על דברי תורה" (ר' ח' הגרי"ז מבריסק הל' תלמוד תורה).

לפי המלצת החפץ-חיים, בימינו גם נשים צריכות ללמוד תורה (ליקוטי הלכות, סוטה דף כא), ובפרט תורה שבכתב (ר' רמב"ם הל' תלמוד תורה א, ג).

יש אומרים שנשים חייבות בקריאת התורה בכל שבת ולמדו זאת ממצוות 'הקהל'; שבה נאמר: "האנשים, הנשים והטף" (מג"א סי' רפב ס"ק ו). אומנם לא נהגו זאת כחובה, אך למעשה נשים רבות בימינו לומדות ומלמדות בכל שבוע את פרשת השבוע, ומהן אף בעיון. גם הן שמחות בסיומה של התורה ובתחילתה מחדש.

מכיוון שמצוותן שונה, גם שמחתן שונה, וייחודית להן. עליהן לשמוח על פי דרכן, במקוריות, ביצירתיות, בעדינות ובצניעות, ללא חיקוי של שמחת הגברים. אי לכך נציין שתי מגבלות:

א. אין מקום להעלאת נשים לקרוא בתורה. אומנם תיאורטית אישה עולה למניין שבעה, אך הדבר לא מעשי מפני כבוד הציבור, כולל כבודן של הנשים עצמן. אין אפשרות מעשית שנשים תברכנה בנעימה, ועלולות למשוך תשומת לב במקום קדוש בזמן קדוש. לא ייתכן שהן תתערבנה בעזרת הגברים, ובפרט שלא כולן לבושות כהלכה ומכסות את ראשן כדין. ולנשים לבד אין דין מניין עשרה שבו אפשר להוציא ספר תורה

ולקרוּא בו בברכה.

ב. והוא הדין להקפות עם ספרי התורה. אין זה כבודה של תורה, שנשים, שלבושן אינו לפי כללי התורה, תרקודנה עם ספר תורה בידן. התורה לא שמחה בהן, בלשון המעטה. אומנם יש נשים הלבושות כהלכה, אך דווקא הן אינן ששות לרקוד עם הספר, צניעותן גוברת על שמחתן. אך לצערנו רבות בנות נגררות אחרי האופנה ומקצרות בלבושן. כדי שלא לתת את דברינו לשיעורין ולמריבות בין הנשים, אם לבושן ראוי או לא, יש למנוע מכל הנשים ריקוד עם ספר תורה בידן, מה גם שמנהג ההקפות המקורי לא היה בהכרח עם ספרי התורה בידי הרוקדים, אלא הספרים הועמדו על הבימה והמקיפים רקדו סביבם (ר' סידורו החדש של החיד"א).

כאמור, על הנשים להביע את שמחתן בדרכים מקוריות ויצירתיות. הן תלמדנה, תשירנה, תרקודנה ותשמחנה בדרךן שלהן, בעדינות ובצניעות, כדרכה של תורה.

